

MIROSLAV MIKULÁŠEK — JIŘÍ KRYSŤÝNEK

Z HISTORIE A SOUČASNOSTI SLAVISTICKÉHO BĀDÁNÍ NA KATEDŘE RUSKÉ A SOVĚTSKÉ LITERATURY A SLOVANSKÝCH LITERATUR

Katedra ruské a sovětské literatury a slovanských literatur patří mezi relativně mladá pedagogická a vědeckovýzkumná pracoviště filozofické fakulty UJEP v Brně. Literárněvědná rusistika se zde formuje jako samostatné pracoviště i jako specializovaný vědní obor teprve po druhé světové válce, i když její počátky se utvářely již před válkou. Rovněž literárněvědná slavistika, především literárněvědná komparatistika slovanská, má své kořeny již v době meziválečné. Rozvíjela se — stejně jako počínající rusistika — brzy po založení brněnské univerzity v rámci tehdejšího *semináře pro slovanskou filologii*. Po druhé světové válce se literárněvědná slavistika stala součástí *katedry slavistiky*, později *slavistiky a indoevropského jazykozpytu*. Její rozvoj byl podpořen také ustavením nových studijních oborů — polonistiky a bulharistiky, později i serbokroaticistiky. Oddělení slovanských literatur existuje od roku 1963, kdy byla zřízena *katedra slovanských literatur, divadelní vědy a filmové vědy*. Roku 1973 bylo oddělení slovanských literatur přičleněno ke *katedře ruské a sovětské literatury*.

Vznik ruského oddělení při semináři pro slovanskou filologii je spjat s příchodem bývalého profesora oděské univerzity S. G. Vilinského (1876—1950) na filozofickou fakultu r. 1923. Na ustavení tohoto oddělení mají zásluhu profesori Václav Vondrák a Stanislav Souček. Přestože Vilinskij byl svým vzděláním badatel spíše jazykovědného zaměření, věnoval pozornost literárněvědné problematice, zejména medievalistice (*Poslanije starca Artemija XVI veka*, 1906; *Žitije Vasilija Novago v rusckoj literature*, 1911—1913, aj.), později pak i ruské literatuře 18. a 19. století (*O literaturnoj dejatelnosti M. Je. Saltykova-Ščedrina*, 1928; studie o I. S. Turgeněvi, 1935, aj.) i přelomu 19. a 20. století. Širší literárněvědné slavistické zájmy Vilinského dosvědčuje i monografie *Petko Jur. Todorov*, která vznikla z vděčnosti první hostitelské zemi Vilinského — Bulharsku — a vyšla ve Spisech filozofické fakulty r. 1923.

Základy literárněvědné slavistiky na filozofické fakultě v Brně položil již profesor a pozdější akademik Jiří H o r á k, žák Jiřího Polívky, který zde působil od ledna 1923 jako mimořádný profesor srovnávacích dějin

slovanských literatur až do zimního semestru r. 1927, kdy přešel na filozofickou fakultu Univerzity Karlovy do Prahy jako nástupce profesora Jana Máchala. Již tehdy vznikly v Brně pod vedením Jiřího Horáka disertační nebo státní práce se srovnávací mezislovanskou tematikou (např. Julia Heidenreicha-Dolanského *Vliv Mickiewiczův na českou literaturu předbřeznovou*, dokončená r. 1927).

Počátkem studijního roku 1928/29 přichází do Brna z Bratislavy Frank Wollman (1888—1969), žák J. Polívky, řádný profesor srovnávacích dějin slovanských literatur, později člen korespondent ČSAV, který na brněnské univerzitě působí až do svého odchodu do důchodu v roce 1959. Příchodem prof. Wollmana byl znovu obsazen obor literárněvědné slavistiky, který si tehdy vydobyl již své místo na našich univerzitách a který po odchodu akademika Horáka do důchodu byl ve své původní podobě tradován jedině na univerzitě v Brně.

Zásluhou F. Wollmana byla v širším rámci slovanské komparatistiky pěstována v Brně též literárněvědná rusistika, k níž Wollman sám přispěl některými pracemi (např. *Puškinova cesta k baladické dramatice*, 1937). Wollman se ujal svého oboru v Brně s velkým elánem a obdivuhodnou energií, vybudoval jej do nebývalé šíře i hloubky, poutavým výkladem a přátelským vztahem k posluchačům získal značný okruh žáků a pokračovatelů a vytvořil i jistý druh literárněvědné školy. Wollmanova vědeckovýzkumná činnost byla totiž vždy organicky spojena s intenzivním působením pedagogickým, které se neomezovalo jenom na vysokoškolské přednášky a semináře, ale soustřeďovalo se také na systematickou výchovu a přípravu mladých kádrů. Franku Wollmanovi náleží hlavní zásluha, že na základech položených Jiřím Horákem vybudoval v Brně studium srovnávacích dějin slovanských literatur a mezislovanských literárních vztahů v takové kvalitě a v takovém rozsahu, že se stalo jedním z nejlépe pěstovaných odvětví mladé brněnské univerzity. V synteticky pojaté *Slovesnosti Slovanů* (1928) postihl Wollman mezislovanské literární vztahy a souvislosti a zařadil slovanské literatury do kontextu literatury světové. V tomto díle základního významu i v řadě literárněhistorických a teoreticky koncipovaných studií zpracovával Wollman metodologii historicko-srovnávacího bádání (srov. např. *Dramatika slovanského jihu*, 1930; *K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské*, 1936; *Problémy srovnávacího studia literatur slovanských a Eidografická metoda*, in: These I. sjezdu slovanských filologů, 1929; *Věda o slovesnosti*, SaS 1935). Tím, že při analýze tvaroslovné stránky uměleckého díla akcentoval typologicko-strukturní přístup („eidografii“) a historicko-srovnávací princip, dotvářel Wollman základy osobité literárněvědné komparatistické školy.

Také příchod Romana Osipoviče Jakobsona (nar. 1896) do Brna r. 1933 přispěl k tomu, že se rusistika dále formovala jako specializovaný obor. Jakobsonův vědecký záběr přesahoval hranice lingvistického bádání, zasahoval i problémy literárněvědné a pomezí (kulturněhistorické, teorie překladu, verše aj.). V duchu zásad Pražského lingvistického kroužku zdůrazňoval Jakobson strukturní analýzu i v oblasti literárněvědné. Své pojetí synchronního zkoumání literárních struktur demonstroval na české i ruské literatuře (*Co je poesie?* 1933—34; *Kontury Glejtu* [Pasternakova], 1935; *Socha v symbolice Puškinově*, 1937). Jakobsonovo působení bylo předčasně

přerušeno nacistickou okupací, před níž unikl přes Dánsko a Švédsko do USA.

Nové výhledy ve vývoji literární slavistiky se rýsovaly i s možností příchodu význačného marxistického estetika Bedřicha Václavka (1897 až 1943) na filozofickou fakultu r. 1939. Ve svých marxisticky orientovaných statích z oboru literární kritiky projevoval Václavěk soustavný zájem o literární dění v SSSR. Okupace, Václavkovo zatčení a jeho skon v Osvětimi však učinily těmto nadějším konec.

Uzavřením českých vysokých škol v r. 1939 byl vývoj veškerého vědeckého bádání násilně přerván.

Po druhé světové válce se v nové situaci vytvořily všechny předpoklady pro plodný rozvoj rusistiky jako samostatného vědeckého i pedagogického oboru. V souvislosti s novým zákonem o vysokých školách vzniká r. 1951 samostatná *katedra rusistiky a literární vědy* jako nová organizační jednotka pedagogické a vědecké práce. Vedoucím nové katedry se stal Frank Wollman, tajemníkem Ladislav Šwirkl. Členy katedry působícími v oblasti staré ruské, klasické i sovětské literatury byli M. Koutná-Ondroušková (1902—1979), později Jaroslav Mandát (* 1924; od r. 1952), Miroslav Mikulášek (* 1930; od r. 1953), Danuše Kšicová (* 1932; od r. 1956) a Jaroslav Burian (1922—1980; od r. 1956). Externě v letech 1945—56 přednášel o sovětské literatuře Josef Jirásek (1884—1971), autor řady pozitivisticky pojatých materiálových prací *Rusko a my* (1929), *Češi, Slováci a Rusko* (1933), *Sovětská literatura ruská* (1937), *Přehledné dějiny ruské literatury I—IV* (1945—46), a Artur Závodský (* 1912), zabývající se teorií literatury a metodologií sovětské literární vědy.

F. Wollman navázal na svůj meziválečný polemický spis *K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské* (1936), který pojal současně jako první část rozsáhlého cyklu tří monografických prací. Zpracoval a vydal je ve velkém časovém rozpětí a zachytil v nich vývoj slovanských programů (slavismů) a svár tendencí integračních a diferenačních jednak za osvícenství a národního obrození (*Slovanství v jazykově literárním obrození u Slovanů*, 1958, jednak v období tzv. jara národů (*Slavismy a anti-slavismy za jara národů*, 1968). Obecné komparatistické zásady, stručnou historii srovnávacího bádání i jeho úkoly shrnul zejména do základní studie *Srovnávací metoda v literární vědě*, napsané už r. 1957, tedy ještě před IV. mezinárodním sjezdem slavistů v Moskvě (tiskem vyšla až r. 1959). F. Wollman patřil k předním světovým slavistům, kteří rozvíjeli marxisticky pojatou literárněvědnou slavistiku a komparatistiku.

Prvním úkolem mladého rusistického pracoviště, zpočátku zaměřeného převážně na činnost pedagogickou a popularizační, byla příprava vědeckého dorostu. V aspirantských seminářích vychoval F. Wollman v letech 1953 až 1960 řadu pracovníků zabývajících se rusistikou a mezislovanskými literárními vztahy (J. Mandát, B. Beneš, M. Mikulášek, D. Kšicová-Kotrlá, A. Popovič, V. Kudělka, J. Jelínková-Poláková, J. Pelikán a J. Krystýnek).

Po Wollmanově odchodu do důchodu r. 1959 se stal vedoucím katedry lingvista prof. Bořivoj Novák (1906—1973), rusista již v době meziválečné jako asistent tehdejšího slovanského semináře. Novými členy katedry s literárněvědným zaměřením se stali r. 1962 Mečislav Krhoun (* 1907) a

r. 1963 Vlasta Vlašínová (1925—1977). V r. 1965 vznikla samostatná *katedra ruské a sovětské literatury* (vedoucí doc. J. Burian); r. 1973 k ní pak bylo připojeno oddělení slovanských literatur a dostala název *katedra ruské a sovětské literatury a slovanských literatur*. V sedmdesátých letech přišli noví členové: r. 1975 asistent Ivo Pospíšil (* 1952) a r. 1978 Josef Dohnal (* 1954), téhož roku nastoupila na oddělení slovanských literatur odb. asistentka Irena Hrabětová (* 1939). V souvislosti s působením doc. dr. J. Buriana, CSc., jako lektora českého jazyka na oddělení slovanských studií filozofické fakulty pařížské Sorbonny stal se 1. 12. 1975 zastupujícím vedoucím katedry doc. dr. M. Mikulášek (DrSc, od r. 1978, univ. prof. od r. 1980), později, po smrti doc. Buriana (7. 7. 1980), stanul v čele katedry jako její vedoucí. Vedoucím oddělení slovanských literatur byl do února 1978 doc. J. Krystýnek, od března 1978 je jím doc. J. Pelikán. Stálým spolupracovníkem oddělení je člen katedry historie a etnografie brněnské filozofické fakulty doc. Ivan Dorovský, externími spolupracovníky pak dr. Krystyna Kardyni-Pelikánová z Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV, dr. Jan Balhar z ÚJČ ČSAV a dr. Miroslav Chleborád. Oddělení zajišťuje výuku polonistiky a serbo-kroatistiky; jeho členové spolupracují jako tlumočníci, překladatelé a poradci s brněnskými závody, kulturními institucemi, KNV, Svazem českých spisovatelů, s rozhlasem a televizí.

Príslušníci starší i mladší generace vyrůstající z wollmanovské školy i koncepce šli zprvu cestou materiálových stykových sond zaměřených k dějinám slavistiky a mezinárodních literárních vztahů; ve svých literárněhistorických pracích pak kladli důraz na hledání žánrových souvislostí.

Na wollmanovskou teatrologickou tradici navázal M. Mikulášek monografií *Puti razvitiija sovetsoj komedii 1925—1934 gg* (SPN, Praha 1962). rekonstruuje literárněhistorický vývoj rozmanitých žánrových podob sovětské komedie a analyzuje jejich žánrovou podstatu. Historiograficky byl pojat první díl studie J. Mandát a *Lidová pohádka v ruském vývoji literárním — období předpuškinské* (SPN, Praha 1960), která zkoumala problematiku vztahů mezi ruskou literaturou a folklórem a vedle nástinu metodologie problému podávala nárys osudů lidové pohádky v ruské rukopisné tradici 17. a 18. století. V šedesátých letech vznikla i monografie polonisty J. Pelikána *Recepcja twórczości Juliusza Słowackiego* (SPN, Praha 1963), sledující působení literárního díla ve společnosti. K těmto pracím se řadily literárněhistorické a biografické studie starších pracovníků — M. Krhouna *Básnické dílo Jurije Feďkovyče* (UJEP, Brno 1973), M. Koutné A. *Kantémir. K historii a teorii parodie* (rukopis, Brno 1958).

Badatelský profil kolektivu pracovníků katedry se však vyhraňuje až v druhé polovině šedesátých let a v letech sedmdesátých. Vedle literárněhistorických, materiálových a heuristických kontakologických studií se postupně prosazuje i hlubší navázání na wollmanovskou slavistickou tradici a na jeho eidologickou komparatistickou koncepci.

Studium historicko-teoretické problematiky literárních druhů, žánrů a směrů ve slovanských literaturách a v kontextu s literaturou světovou je již od počátku šedesátých let základním badatelským úkolem členů katedry (v letech 1976—1980 se stalo částí dílčího úkolu státního plánu VIII-6-6/4

řešeného ČSAV; koordinátor na katedře M. Mikulášek). Výzkum se postupně soustředil na otázky vývoje ruské, sovětské a polské novely a románu (J. Mandát, J. Burian, J. Jelínková, K. Pelikánová, J. Krystýnek), ruského, sovětského, polského a bulharského dramatu a divadla (M. Mikulášek, V. Vlašínová, J. Pelikán) a poémy (D. Kšicová). V analýze jevů je patrná snaha uplatnit historicko-genetickou typologickou metodu akcentující genologické zkoumání literárního organismu.

Daná vědeckovýzkumná koncepce je příznačná pro monografii M. Mikuláška *Pobednyj smeč. Opyt žanrovo-sravnitel'nogo analiza dramaturgii V. V. Majakovskogo* (UJEP, Brno 1975), zkoumající žánrové i tvarové proměny novátorské linie ruského, sovětského i evropského satirického dramatu. Je založena na strukturálně typologickém srovnávání tvaroslovných i žánrových momentů uměleckého jevu a procesu. V sedmdesátých letech vzniká i řada Mikuláškových studií o ruském a sovětském dramatu, o divadle a románu, o otázkách humoru a satiry a o problematice tvůrčích literárních metod. Řešení těchto otázek se odrazilo mj. v knize *Socialistická revoluce a sovětská literatura* (Horizont, Praha 1979). Žánrovou problematiku románu řeší dále monografie J. Buriana *Románová díla Maxima Gorkého* (strojopis, Brno 1974), připravovaná monografie J. Mandát *Ruský epistolární román. Epocha sentimentalismu* (rukopis, Brno 1980), zkoumající genezi i tvarosloví uvedeného žánru a zasazující jej do evropského kontextu, i kandidátská disertace I. Pospíšila *Ruská románová kronika (Příspěvek k teorii a historii žánru — rukopis, Brno 1979)*. V rámci vědeckého úkolu katedry byly dále napsány studie o problematice ruské komedie a dramatu 19. století (V. Vlašínová, *Hry A. F. Pisemského a český naturalismus*, rukopis, Brno 1975) a skripta J. Pelikána *Poválečná polská dramatika* (Brno 1976) a *Nástin dějin polské dramatiky* (Brno 1978). Uvedené práce představují marxisticky pojaté žánrové studie, sondující tvaroslovné stránky uměleckého jevu, komparatisticky zkoumající proměny žánrů, umělecké struktury i poetiku artefaktu.

Druhý okruh výzkumné problematiky řešené na katedře tvoří otázky česko-východoslovanských literárních a kulturních styků a vztahů. Srovnávací metoda v oblasti binárních mezislovanských literárních vztahů, spojená s analýzou uměleckých textů a s teorií překladu, se výrazně uplatnila zejména v pracích předčasně, tragicky zesnulé V. Vlašínové sledující recepci ruské klasické literatury v českém prostředí. Sem spadají monografie *Česká recepce V. G. Korolenka. Příspěvek k dějinám českého překladu* (UJEP, Brno 1975) a kniha *Satira okřídlená fantazií* (LN, Praha 1975), věnovaná osobnosti a dílu Saltykova-Šcedrina, příspěvek k teorii překladu a k vývoji literárních druhů a žánrů. V rámci daného úkolu vznikla i monografie D. Kšicové *Ruská poezie v interpretaci Františka Táborského. Z dějin česko-ruských literárních vztahů* (UJEP, Brno 1980), přinášející první soustavné zpracování překladatelského a kritického díla tohoto českého rusisty.

V souvislosti s plněním dílčího úkolu státního plánu vědeckého výzkumu Česko-polské kulturní vztahy (VIII-7-1/12; řešitel J. Krystýnek) vznikla monografie J. Pelikána *Juliusz Słowacki wśród Czechów* (UJEP, Brno 1973), která svým moderním metodologickým pojetím a neobyčejně boha-

tým literárněhistorickým materiálem představuje významný přínos k dějinám česko-polských literárních vztahů.

V uveřejňování závazných dokumentů a materiálů z historie česko-ruských a česko-polských literárních vztahů pokračovali J. Mandát (*Učitel Josef Koněrza — buditel českého lidu*, Ždár nad Sázavou 1967) a J. Krystýnek (*Z dějin polsko-českých literárních vztahů*, UJEP, Brno 1966). K této výzkumné oblasti se přimyká *Malý slovník ruských spisovatelů*; vznikl za redakce V. Vlašínové a M. Krhouna a byl vydán ve dvou svazcích jako skriptum (UJEP, Brno 1970—71). Pracovníci oddělení slovanských literatur J. Krystýnek, J. Pelikán a K. Kardyni-Pelikánová se podíleli na přípravě *Slovníku spisovatelů — Polsko* (Odeon, Praha 1974); zpracovali 208 hesel. J. Pelikán a K. Kardyni-Pelikánová připravili *Slovník polských dramatiků* (Praha 1980). J. Pelikán překládá polskou a bulharskou beletrii, hlavně nejnovější divadelní hry.

Monografie a studie, které vznikly na katedře v posledním desetiletí, se vyznačují namnoze objevným literárněhistorickým i teoretickým materiálem, metodologicky vycházejí ze zásad slovanské literární vědy, jak byly prodiskutovány a aprobovány zejména na posledních sjezdech slavistů. Pozitivně přijaty odbornou veřejností u nás i v zahraničí, přispěly k upevnění a prohloubení československo-sovětské a československo-polské kulturní a vědecké spolupráce.

Vědecká aktivita katedry se projevila i v rozvíjení mezinárodních vědeckých styků (s univerzitou ve Wroclavi, s filozofickou fakultou LGU v Leningradě), v organizování řady vědeckých konferencí, zvláště v letech 1973—1978 (Literatura a revoluce, 30. 10.—2. 11. 1973; 30 let rusistiky na filozofické fakultě brněnské univerzity, 29. 4. 1975; vědecké zasedání na počest 60. výročí VŘSR, 11. 10. 1977; celofakultní zasedání o studiu literárních druhů a žánrů na počest nedožitých devadesátin F. Wollmana, květen 1978), dále ve vydávání vědeckých sborníků (*Literatura, umění a revoluce*, UJEP 1975; *Slovanské studie*, v tisku; *Rossica Brunensia*, v tisku), v aktivní účasti členů katedry na světových slavistických kongresech (M. Mikulášek, D. Kšicová), členstvím v redakčních radách slavistických časopisů (*Slavia* — M. Mikulášek, *Čs. rusistika* — J. Burian, J. Mandát) i v celostátních společensko-politických institucích a vědeckých komisích.

Činnost katedry má progresivní vývojový trend. Není uzavřenou kapitolou, ale odrazovým můstkem pro další vědecká bádání.